

UOT 76

ORCID: 0009-0007-6342-8150

<https://doi.org/10.52094/HBYB4875>

Esmira Heydərova Fəxrəddin qızı
Azərbaycan Rəssamlıq Akademiyası
dissertant
hdeydarova03@gmail.com

VƏCİHƏ SƏMƏDOVANIN NATÜRMORT JANRLI ƏSƏRLƏRİNDƏ FORMA VƏ RƏNG HƏLLİ

Xülasə. Məqalədə Vəcihə Səmədovanın natürmort yaradıcılığı onun rəngkarlıq təfəkküründə forma və rəng münasibətlərinə verdiyi estetik-fəlsəfi yanaşmanı üzə çıxaran mühüm istiqamət kimi təhlil olunur. 1950-1960-cı illərdə işlədiyi pastel və yağlı boya natürmortlarının analizi göstərir ki, rəssam klassik təsvir ənənəsini modern axtarışlarla zənginləşdirərək adi məişət predmetlərini bədii sistemin fəal komponentinə çevirir. Natürmort janrı onun yaradıcılığında sadəcə predmet təsviri deyil, forma plastikasının, rəng harmoniyasının və kompozisiya ritminin dərin estetik ifadə vasitəsinə çevrilir.

Vəcihə Səmədovanın natürmortlarında əşyalar kompozisiya daxilində ritmik tarazlıq əsasında yerləşdirilir və fiziki obyekt olmaqdan çox, plastik strukturun daşıyıcısına çevrilir. Pastel əsərlərdə konturların yumşaldılması, işığın səpələnməsi və rəng ləkələrinin bir-birinə axması lirizm və sakit ovqat yaradır. Yağlı boya ilə işlədiyi əsərlərdə isə işıq-kölgə kontrastı, fakturanın qatı verilməsi və rənglərin konstruktiv yerləşdirilməsi predmetlərin material özəlliklərini vurğulayır.

“Natürmort”, “Sarmaşıq qızıl güllər”, “Qızıl güllər”, “Nərgizlə natürmort” və “Heyva ilə natürmort” kimi əsərlərdə rəssamın forma modelləşdirməsi, rənglərarası münasibətləri, isti və soyuq tonların balansı və işığın kompozisiyanı qurucu elementə çevirməsi xüsusi əhəmiyyət kəsb edir. Gül, meyvə, kitab və keramika motivləri sadə məişət predmetindən çıxaraq bədii simvol səviyyəsinə yüksəlir. Rəssam rəngin həm emosional, həm də struktur funksiyasını ustalıqla birləşdirərək natürmort janrında yeni poetik sistem formalaşdırır.

Nəticədə, Vəcihə Səmədovanın natürmortları Azərbaycan təsviri sənətində forma–rəng vəhdətinə əsaslanan orijinal bədii düşüncə modelini nümayiş etdirir və janrın semantik imkanlarını əhəmiyyətli dərəcədə genişləndirir.

Açar sözlər: Vəcihə Səmədova, XX əsr, Azərbaycan, rəngkarlıq, natürmort janrı, qadın rəssamı

Giriş. Vəcihə Səmədovanın natürmort yaradıcılığı Azərbaycan təsviri sənətində forma və rəng münasibətlərinin poetik və ekspressiv ifadə imkanlarını genişləndirən mühüm mərhələni təşkil edir. Rəssamın 1950-1960-cı illərdə yaratdığı pastel və yağlı boya natürmortları onun bədii təfəkkürünün həm klassik ənənə, həm də modernist ifadə vasitələri ilə vəhdətini əks etdirir. Bu dövrdə o, forma və kolorit problemlərinə sadəcə texniki deyil, estetik-fəlsəfi baxımdan yanaşaraq, adi əşyaların bədii dəyərini və plastik ahəngini bədii dildə təqdim etmişdir.

Vəcihə Səmədovanın natürmort əsərlərində əşyalar fiziki obyekt kimi deyil, kompozisiyanın ritmik strukturuna daxil edilmiş canlı forma vahidləridir. Rəssam forma quruluşuna xüsusi diqqət yetirərək həcmli ritmik balansla yerləşdirir, konturları bəzən sərt, bəzən isə dumanlı şəkildə işləyir. Bu yanaşma, plastikliyi həm realist, həm də ekspressiv səviyyədə təmin edir.

Əsas hissə. Vəcihə Səmədovanın natürmortlarında kolorit təkcə estetik harmoniya elementi kimi deyil, ideya daşıyıcısı kimi çıxış edir. Rənglərin qarşıdurması, temperatur kontrastları və ton keçidləri vasitəsilə o, predmetlərin xarakterini, fakturasını və daxili enerjisini ifadə edir. Rəssam üçün rəng həm forma yaradır, həm də kompozisiyanın ritmini müəyyənləşdirir. Pastel texnikasında işlənmiş işlərində yumşaq keçidlər və işıq səpələnməsi romantik ovqat yaradırsa, yağlı boya əsərlərində kontrastlı tonlar və parlaq vuruşlar ekspressiv gərginliyi artırır.

Qeyd edək ki, *“Moskvada təhsil alarkən Vəcihə xanım A.S.Puşkin adına Təsviri Sənət Muzeyində və Tretyakov qalereyasında saxlanılan Avropa və rus incəsənətinin şah əsərləri, keçmişin böyük sənətkarlarının orijinal əsərləri ilə ilk dəfə təmasda olmaq imkanı qazandı. Bütün bunlar hələ tələbə ikən gənc rəssamın istedadının özünü büruzə verməsinə səbəb oldu. Tədris yolu ilə incəsənətdə peşəkar vərdişlərin qazanılması və tanınmış əsərlərin orijinalı ilə əyani tanışlıq, şübhəsiz, Vəcihə Səmədovanın yaradıcılıq üslubunun formalaşmasına müsbət təsir göstərdi. Bu məqam onun erkən işlərində xüsusilə nəzərə çarpır”* [Ş.Məlikova, 2015, Səh.16].

Rəssamın “Natürmort” (1950-ci illər), “Sarmaşığı qızıl güllər” (1954), “Qızıl güllər” (1955), “Nərgizlə natürmort” (1957) və “Heyva ilə natürmort” (1961) kimi əsərləri janrın müxtəlif istiqamətlərini birləşdirərək həm dekorativ-estetik, həm də poetik məna kəsb edir. Bu əsərlərdə sadə məişət əşyaları və təbiət fraqmentləri insan duyğularının daşıyıcısına çevrilir. Əşyalar arasında qurulan formal əlaqələr, rənglərin ritmik təkrarı və işıq-kölgə münasibətləri əsərlərə musiqivari harmoniya bəxş edir.

Vəcihə Səmədovanın natürmort janrında yaratdığı əsərlər Azərbaycan təsviri sənətində forma və rəng münasibətlərinin poetik və düşüncə yönü interpretasiyasını nümayiş etdirən mühüm mərhələdir. Onun 1950-1960-cı illərdə işlədiyi pastel və yağlı boya natürmortları klassik təsvir mədəniyyətinin əsas prinsiplərini qorumaqla yanaşı, rəng və plastikanın modern estetik imkanlarını bədii dilin əsas elementinə çevirir. Rəssam üçün natürmort adı əşyaların təsviri deyil, forma və kolorit harmoniyasının bədii sistemə çevrildiyi xüsusi düşüncə meydanıdır; əşyalar burada fiziki predmet olmaqdan çox, kompozisiya ritminin tərkib hissəsi kimi təqdim edilir.

Vəcihə Səmədovanın “Natürmort” (1950-ci illər) əsərində müxtəlif formalı keramika və metal qabların bir araya gətirilməsi forma və rəng əlaqələrinin bədii mahiyyətini açır. Kuzə, vaza və silindrik qablar fərqli ölçü və formaya malik olsa da, ritmik düzülüşlə tarazlanır. Pastelin yumşaq fakturası konturların sərtliyini azaldaraq formaların plastik təsirini gücləndirir. Bu əsərdə kolorit bənövşəyi, göy, narıncı və yaşıl tonların harmoniyasına əsaslanır; isti və soyuq rənglərin qarşılaşdırılması həm dekorativlik yaradır, həm də predmetlərin həcmi aydınlaşdırır. Işıq mənbəyinin birbaşa göstərilməməsi rəng keçidlərini daha səssiz, poetik bir müstəviyə qaytarır və əsərin duyğu qatını dərinləşdirir.

“Sarmaşığı qızıl güllər” (1954) əsərində təbiət motivi həm struktur baxımından, həm də kolorit sistemi etibarilə incə poetik dillə təqdim edilir. Sarmaşılıq budaqların dalğalı xətt quruluşu kompozisiyanın dinamik ritmini müəyyən edir. Rəng keçidləri təbiiliyi qoruyur, açıq və tünd yaşıl çalarların harmoniyası məkan illüziyası yaradır. Burada forma sərt modelləşdirilmədən, daha çox rəng ləkələrinin qarşılıqlı əlaqəsi ilə qurulur, bu da əsərə həm dekorativ, həm də lirizmə yaxın bir ovqat gətirir.

“Qızıl güllər” (1955) əsərində iki gülün mərkəzi obraz kimi seçilməsi forma enerjisini daha sıx bir fokusda cəmləyir. Güllərin yuxarıya doğru inkişaf edən forması kompozisiyaya daxili hərəkət təsiri verir. Yaşıl fon və parlaq

qırmızı rəng ləkələri arasındakı kontrast klassik dekorativ prinsipə söykənsə də, fırça hərəkətlərinin ritmikliyi kompozisiyanı statik deyil, canlı struktur kimi təqdim edir. Burada məqsəd çiçəklərin fotoreal təsvirini vermək deyil, onların bədii mahiyyətini – rəng və forma sintezində cəmlənmiş estetik enerjini tanıtdırmaqdır.

Vəcihə Səmədova. “Sarmaşıq qızıl güllər”. 1954.

“Nərgizlə natürmort” (1957) əsərində natürmort ənənəsi daha intellektual və simvolik xarakter alır. Vazadakı nərgiz çiçəkləri, masa üzərindəki kitablar və kiçik heykəl predmetlərin həm material, həm də mənəvi dəyər daşıyıcısına çevrildiyi kompleks bir quruluş yaradır.

Burada rəng sistemi sakit və dərin tonlara əsaslanır: tünd qəhvəyi fonun fonunda sarı-ağ nərgizlər və boz-yaşıl kitab cildləri harmonik rəng balansını yaradır. Işığın seçici verilməsi formaların optik ağırlığını artırır və kompozisiyaya klassik təəssüratla yanaşı, düşüncə yönümlü dərinlik gətirir. Heykəl

və kitab motivləri bədii mətnin intellektual qatını möhkəmləndirir və natürmortu estetik-fəlsəfi şərh müstəvisinə yüksəldir.

“Heyva ilə natürmort” (1961) isə klassik natürmort ənənəsini sakit poetika ilə birləşdirən nümunədir. Ağ parça üzərində yerləşdirilmiş heyva, kəsilmiş nar və limon sadə məişət predmetlərini estetik formaya çevirir. Burada rəng sistemi xüsusi ahəng üzərində qurulub: sarı heyva, qırmızı nar dənələri və ağ parçanın neytral fonu həm rəng kontrastı, həm də material fakturası baxımından bir-birini tamamlayır. İşıq yuxarıdan enən şəkildə verildiyi üçün meyvələrin səthində parıltılar və yumşaq kölgələr yaranır, bu isə kompozisiyanın həcmi və təbii parlaqlığını artırır.

Vəcihə Səmədovanın bütün natürmortlarında forma və rəng sintezi plastik bütövlük təşkil edir. Rəssam obyektlərin material təbiətini rəng fakturası vasitəsilə dəqiqliklə təqdim edir; keramikanın sərtliyi, meyvənin yumşaqlığı, metalın parıltısı rəngin müxtəlif fakturaları ilə ifadə olunur. İsti və soyuq rənglərin qarşılıqlı təsiri kompozisiyanın harmoniyasını gücləndirir və predmetlərin xarakterini daha aydın açır. Onun kolorit sistemi həm realist, həm də dekorativ-estetik mahiyyəti daşıyır; realist rəng müşahidəsini modernist ləkə quruluşu ilə birləşdirir.

Natürmort janrına yanaşmasında Vəcihə Səmədova məişət predmetlərini yalnız təsvir obyektini kimi deyil, poetik və estetik məna daşıyıcısına çevirir. Gül zərifliyi, meyvə bolluğu, kitab və heykəl intellektual dəyər, ağ parça isə səhnənin metaforik səssizliyi kimi təqdim olunur. Onun natürmort yaradıcılığı klassik ənənələrdən çıxaraq modern duyuma doğru pilləli inkişafı əks etdirir. Forma və rəng vəhdəti rəssamın bədii dünyagörüşündə yalnız texniki element deyil, həm də düşüncə və duyumun ifadə vasitəsidir. Bu yaradıcılıq xətti Azərbaycan təsviri sənətində natürmort janrına yeni semantik dəyər qazandırmış, janrın estetik imkanlarını genişləndirmişdir.

Vəcihə Səmədova natürmort janrına yeni semantik qatlar gətirmişdir: o, bu janrı yalnız predmet təsviri kimi deyil, həm də həyatın poetik təzahürü və estetik fəlsəfənin ifadə forması kimi təqdim edir. Onun fırçasında əşyalar məişət predmetindən çıxaraq bədii simvola çevrilir, gül zərifliyin, meyvə bolluğun, kitab və heykəl intellektual dünyanın, parça və fon isə zamanın axarının göstəricisinə çevrilir.

Vəcihə Səmədovanın natürmortlarında forma və rəng sintezi həm plastik, həm də emosional bütövlük yaradır. Rəssam obyektlərin material

xüsusiyyətlərini (keramika, meyvə, metal və s.) rəng fakturası ilə ifadə edir, bu isə əsərlərə həm realist, həm də ekspressiv dərinlik qazandırır. Onun natürmortlarında tək bir rəng tonu belə əsərin semantik strukturunun tərkib hissəsidir.

Vəcihə Səmədovanın natürmort yaradıcılığı forma və rəngin qarşılıqlı harmoniyası üzərində qurulan orijinal bədii sistemdir. O, Azərbaycan rəngkarlığında natürmort janrını tək-cə estetik müşahidə predmeti kimi deyil, düşüncə və duyğunun ifadə meydanı kimi işləyərək bu sahədə yeni bədii mərhələnin əsasını qoymuşdur.

Nəticə. Nəticə etibarilə qeyd edək ki, Vəcihə Səmədovanın natürmort yaradıcılığı Azərbaycan təsviri sənətində fərdi kolorit duyumu və rəng-forma əlaqələrinə orijinal yanaşması ilə seçilən mühüm istiqamətdir. Onun müxtəlif dövrlərdə yaratdığı natürmortlar forma və rəng həllinə verdiyi yaradıcı münasibət sayəsində özünəməxsus poetik sistem təşkil edir.

Vəcihə Səmədovanın natürmortlarında forma anlayışı yalnız obyektin həcmnin təsviri ilə məhdudlaşmır. O, formaları kompozisiya daxilində ritmik və balanslı şəkildə yerləşdirir, həcmi və məsafəni ölçü münasibətləri ilə əlaqələndirərək əsərin daxili strukturunu formalaşdırır. Gül, qab, meyvə və kitab kimi obyektlər arasındakı ritmik düzülüş ümumi plastikanı müəyyənləşdirir və kompozisiyaya statik sabitliklə yanaşı, dinamik tarazlıq da gətirir. Rəssam formaları modelləşdirərkən işıq-kölgə münasibətlərini ustalıqla tətbiq edir. Işıq mənbəyinin istiqaməti obyektin həcmi və məkan daxilində yerini müəyyənləşdirir. Konturlar bəzən sərt, bəzən isə rəng keçidləri ilə yumşaldılmış şəkildə təqdim olunur. Bu, realizmlə dekorativ plastik arasında qurulan bədii tarazlıq prinsipidir. Həcmlilik çox vaxt boyanın qalınlığı, fırçanın istiqaməti və səthin fakturası vasitəsilə əldə edilir; bu xüsusilə “Heyva ilə natürmort” və “Nərgizlə natürmort” əsərlərində aydın müşahidə olunur.

Vəcihə Səmədovanın natürmortlarında rəng kompozisiyanın yalnız bəzək elementi deyil, həm də onun ideya və struktur əsasını təşkil edir. Rənglər həm emosional, həm də konstruktiv funksiya daşıyır. Rəssam koloritə yüksək həssaslıqla yanaşaraq əsas və tamamlayıcı tonlar arasında harmonik əlaqə yaradır. O, lokal rəng təbiətinə sadıq qalmaqla yanaşı, ton variasiyalarını işıqlandırma və səth xüsusiyyətlərinə uyğun şəkildə qurur. Onun palitrası çox vaxt kontrastlı, lakin zövqlə tənzimlənmişdir. İsti və soyuq tonların qarşılıqlı təsiri ümumi harmoniyanı gücləndirir, neytral fonlar isə parlaq obyekt rənglərini

ön plana çıxarır. Rənglər yalnız səthin görünüşünü deyil, həm də materialın təbiətini və fakturasını çatdırır. “Qızıl güllər” və “Sarmaşiq qızıl güllər” əsərlərində yaşıl və qırmızı tonların qarşılaşdırılması həm plastiklik, həm də bədii enerji baxımından xüsusi əhəmiyyət kəsb edir.

Vəcihə Səmədovanın koloristik dili həm realist, həm də dekorativ-estetik funksiyanı yerinə yetirir. O, klassik natürmort ənənəsini qoruyaraq, onu müasir ifadə vasitələri ilə zənginləşdirmişdir.

Ədəbiyyat siyahısı

1. Əfəndi R. (2007). Azərbaycan incəsənəti. Bakı, Şərq-Qərb.
2. Əfəndiyev T. (2013). Vəcihə Səmədova. Rəngkarlıq və qrafika. Bakı, Sərvət toplusu.
3. Məlikova Ş. (2015). Vəcihə Səmədova. Rəngkarlıq və qrafika. Bakı, Xalq Bank.
4. Mirfeyzullazadə A. (2008). Vəcihə Səmədova. İstanbul, APA Group.
5. Nəcəfov M. (1966). Vəcihə Səmədova. Bakı, Azərbaycan Dövlət Nəşriyyatı.

Эсмира Гейдарова Фахраддин гызы

Форма и цветовое решение в жанровых натюрмортах

Ваджии Самедовой

Резюме. В статье анализируется натюрмортное творчество Ваджии Самедовой как важное направление, раскрывающее эстетико-философский подход к взаимосвязи формы и цвета в её живописном мышлении. Анализ пастельных и масляных натюрмортов, созданных в 1950-1960-х годах, показывает, что художница обогащает классическую традицию изображения современными поисками, превращая обычные предметы быта в активный компонент художественной системы. Жанр натюрморта в её творчестве, не просто изображение предмета, а средство глубокого эстетического выражения пластики формы, цветовой гармонии и ритмики композиции.

В натюрмортах Ваджии Самедовой предметы размещаются в композиции на основе ритмического равновесия и, будучи не физическими объектами, становятся носителями пластической структуры. В пастельных работах смягчение контуров, рассеивание света и перетекание цветовых пятен друг в друга создают лиризм и спокойное настроение. В работах,

выполненных масляной краской, контраст света и тени, многослойность фактуры и конструктивное расположение цветов подчёркивают материальные свойства предметов.

В таких работах, как «Натюрморт», «Золотистые розы плюща», «Золотистые розы», «Натюрморт с нарциссом» и «Натюрморт с зверем», особое значение придаётся моделированию формы, межцветовым отношениям, балансу тёплых и холодных тонов и превращению света в конструктивный элемент композиции. Мотивы цветов, фруктов, книг и керамики поднимаются из простых повседневных предметов до уровня художественных символов. Художница искусно сочетает эмоциональную и структурную функции цвета, формируя новую поэтическую систему в жанре натюрморта.

В результате натюрморты Ваджии Самедовой демонстрируют оригинальную модель художественного мышления, основанную на единстве формы и цвета в азербайджанском изобразительном искусстве, и значительно расширяют семантические возможности этого жанра.

Ключевые слова: Ваджия Самедова, XX век, Азербайджан, живопись, жанр натюрморта, художница

Haydarova Esmira Fakhraddin gizi Form and Color Solution in Vajiha Samadova's Still Life Genre Works

Summary. The article analyzes the still life work of Vajiha Samadova as an important direction that reveals the aesthetic-philosophical approach to the relationship between form and color in her painting thinking. The analysis of the pastel and oil still lifes she worked on in the 1950s-1960s shows that the artist enriches the classical tradition of depiction with modern searches, turning ordinary everyday objects into an active component of the artistic system. In her work, the still life genre is not just a depiction of an object, but a means of deep aesthetic expression of the plasticity of form, color harmony, and rhythm of composition.

In the still lifes of Vajiha Samadova, objects are placed within the composition on the basis of rhythmic balance and, rather than being physical objects, become carriers of a plastic structure. In pastel works, the softening of contours, the scattering of light, and the flowing of color spots into each other

create lyricism and a calm mood. In the works she works with oil paint, the contrast of light and shadow, the layering of texture, and the constructive placement of colors emphasize the material properties of the objects.

In works such as “Still Life”, “Ivy Golden Roses”, “Golden Roses”, “Still Life with Narcissus” and “Still Life with Beast” the artist’s modeling of form, inter-color relationships, the balance of warm and cold tones and the transformation of light into a constructive element of the composition are of particular importance. Motifs of flowers, fruits, books and ceramics rise from simple everyday objects to the level of artistic symbols. The artist skillfully combines both the emotional and structural functions of color, forming a new poetic system in the still life genre.

As a result, Vajiha Samadova’s still lifes demonstrate an original model of artistic thought based on the unity of form and color in Azerbaijani fine art and significantly expand the semantic possibilities of the genre.

Key words: Vajiha Samadova, 20th century, Azerbaijan, painting, still life genre, female artist

Məqalənin redaksiyaya daxilolma tarixi: 17.11.2025

Məqalənin çapa qəbul olunma tarixi: 19.11.2025